

Bauer, Jaroslav

[Klemensiewicz, Zenon; Pisarkowa, Krystyna; Konieczna-Twardzikowa, Jadwiga. Zapomniane konstrukcje składni staropolskiej: wybór przykładów]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1968, vol. 17, iss. A16, pp. 147-148

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100139>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

bezbožník ← *bezbožný*, kdežto u typu *bezpráví ne*. — Při charakteristice přejatých sufixů formulace typu „Původem řecká předpona *dia-* modifikuje v přejatých slovech význam základového slova ve smyslu řecké předložky *dia*“ pro svou sterilitu mnoho informace (z hlediska slovtvorby české) neobsahují.

Tvoření slov v češtině je vynikající dílo, které poprvé v dějinách české jazykovědy analyzuje slovtvornou strukturu slovní zásoby v relativní úplnosti; proto je Tvoření substantiv neobvyklé i svým objemem. Dá se soudit, že zatím nemá ve slovanském světě obdoby. (Skutečnost, že korektury tisku jsou provedeny podprůměrně, je ovšem v rozporu s významem díla.) Celý svazek ukazuje nosnost Dokulilovy slovtvorné teorie v mnoha směrech: je nutno konstatovat, že přes odlišnost zpracování u jednotlivých autorů zůstávají teoretická východiska jednotná. Synchronní koncepce díla vedla k východisku jazykového povědomí jako primárnímu kritériu motivovanosti útvarů. V důsledku toho nejsou hranice mnoha slovtvorných kategorií co do materiálu jednoznačné, nýbrž existují tu často rozsáhlé pomezí skupiny zařaditelné do dvou, zřídka i do tří přílehlých kategorií. Za tohoto stavu by bylo zvlášť vítané, aby byl jako poslední svazek Tvoření slov vydán úplný retrogradní slovník češtiny — ostatně i jinak dost postrádaný. Jeho jednotlivé formace by mohly odkazovat ke stránkám nebo aspoň kapitolám, které o nich pojednávají. Dílo takového rozsahu bude totiž mnoho uživatelů studovat nikoli vcelku, nýbrž po jednotlivých částech, případně tam bude hledat jen informace o jednotlivých typech či slovech. Vzhledem k tomu, že práce sama vnitřními odkazy dost šetrí, byl by retrogradní seznam znamenitou pomůckou ke studiu — nehledě ovšem k jeho vlastní funkci. Jistě by se stal východiskem i jinak (formově, kvantitativně apod.) zaměřených prací. Je nesporné, že by takové dílo uvítali nejen bohemisté, nýbrž i slavisté. Těm by posloužilo především jako výborné východisko porovnávacího bádání široce a komplexně pojatého. — Fakt, že dílo neoznačuje stylistické zařazení formací zcela důsledně, je nebezpečný zejména pro ty uživatele, jimž není čeština mateřským jazykem. Obdobně nebezpečí přináší skutečnost, že v přehledných tabulkách prostředků (připojených na konci práce) i v tabulkách reprezentujících některé kategorie, jimiž Dokulil doplnil své oddíly, jsou všechny doklady na stejné úrovni, bez ohledu na jejich stylistické zařazení nebo na jejich místo ve slovtvorné soustavě (živé tvoření vedle zachovaných výsledků tvoření už neproduktivního i vedle útvarů deetymologizovaných).

Dušan Šlosar — Zdenka Rusinová

Zenon Klemensiewicz — Krystyna Pisarkowa — Jadwiga Konieczna-Twardzikowa: Zapomniane konstrukcje składni staropolskiej. Wybór przykładów. Wrocław — Warszawa — Kraków 1966, 61 s.

Krakovská Pracownia Składni Języka Polskiego, vedená prof. Z. Klemensiewiczem, nám dala nahlédnout do svého bohatého materiálu publikací poněkud neobvyklou; ale velice vítanou: je to soupis syntaktických konstrukcí, které v staré polštině existovaly, ale nedochovaly se do dnešního jazyka; každá je doložena vždy nejstarším zachyceným příkladem. Přehled je sestaven podle Klemensiewiczova *Zarysu składni polskiej* a přidružuje se ho i po stránce terminologické. Základní hesla tohoto soupisu tvoří syntaktické kategorie; vnitřní dělení je pak podle způsobu vyjádření. Právě zde, je nejvíce rozdílů mezi starou polštinou a dnešním jazykem: během historického vývoje polštiny nenastaly zásadní změny v soustavě typů vět, větých členů apod., ale mnoho se změnilo v jejich formě, v prostředcích k jejich vyjádření. To se podařilo zachytit — ovšem jen ve formě ilustrací — vcelku dobře. Musíme si však klást otázku, zdali je možno takovou formou vystihnout i jemnější změny v kategoriích samých — v jejich rozsahu, sémantické vázanosti, vzájemném poměru apod. Zde může být recenzovaná práce nanejvýš podnět k podrobnějšímu zkoumání. Další otázka, kterou práce budí, je ta, zdali zvolená síť pro zachycení zaniklých konstrukcí je dosti hustá, zdali v ní uvázly skutečně všechny měnící se syntaktické jevy, i ty méně nápadné. Musíme si uvědomit, že úkolem přehledu nebylo podat systémový obraz stol. skladby: úmyslně se nezachycují konstrukce, které se během historického vývoje neměnily — a těch je zejména ve stavbě jednoduché věty podstatná většina. S těmito omezeními, která Z. Klemensiewicz připomíná v úvodu, je nevelká publikace velice vítanou pomůckou pro všechny pracovníky v slovanské historické a srovnávací syntaxi. Budeme se těšit na další práce z bohatých zdrojů krakovského syntaktického pracoviště.

Připojíme několik poznámek k jednotlivostem; některé upozorňují na jinou možnost zařazení nebo výkladu, jiné vyjadřují otázky, které při studiu práce vznikají. Snad dají autorům několik podnětů a pomohou při zpracování dalších podobných prací.

Mnoho místa se dostalo mluvnickým slovům, zejm. částicím, spojkám a relativům. V heslových slovech se podávají většinou jen v jedné, základní podobě, a neuvádějí se tu různá zesílení částicemi (-*ć*, -*że* apod.), doložená v příkladech; v tom se přehled liší od staropolského slovníku, který dělá z každé podoby heslo. Tento postup je oprávněn zejm. při částici -*ć* u podřadících spojovacích prostředků, ale je zapotřebí rozlišit *ali* a *alić* (jak se to dělá na str. 31). Naproti tomu různý rozsah užití -*ż* při relativěch a spojkách relativního původu je z historického hlediska důležitý a zajímavý a měl by být zachycen; stejně by bylo třeba rozlišit *ani//aniz*. (Odlíšeno je *ależ*, *aliz*.) Bylo by třeba uvést *jedy//jeddy* (str. 34). Takto budí volba heslové podoby dojem jisté nejednotnosti, nedořešenosti. Sporné je někde spojení kondicionálního komponentu *by* s částicí nebo spojkou v jediné slovo; např. doklad na *azaby* z Rozm. (str. 8) jasně ukazuje, že jde o částici *aza* ve větě s kondicionálem (po ireálné podmínkové větě s *abyć*). Vítané by bylo důslednější upozornění na případy, kdy se některé spojky užívalo jen jako opakované (např. vyluč. *lecz* — *lecz* na str. 9, pod. jako na str. 22), nebo jako součástí dvojitého spojovacího výrazu (*jednoć* — *aż* na str. 32–33). Nedopatření se mezi tázací částice dostalo adverbium *przez* (str. 8).

Citovaný doklad na *z* + instr. (str. 9) ukazuje spíše na význam sociativní (přivodní okolnost) než slučovací; o tom svědčí i singulárová podoba přísudku. Předložka *miasto* (str. 9) se dostává do blízkosti odporovací spojky jen významově (*A miasto B = A a nie B*), ale zachovává si plně povahu předložky (pojí se s genitivem), takže tu sotva máme právo mluvit o spojení odporovacím. Mužskou podobu přísudku *stat* ve větě s podmětem *dzieciatko Jezus* (str. 9) lehce vysvětlíme tím, že funkci podmětu mělo vlastní jméno a obecné jméno bylo jeho přívlastkem. U hlavních členů věty postrádáme přísudek vyjádřený činným participiem prez. nebo préter. (srov. W. Taszycki, *Imiesłowy czynne, terażniejszy i przeszły I. w języku polskim*, Kraków 1924, 34n. a 57n.). Při ilustraci změn pádového tvaru substantiva jako rozvíjejícího členu se někde dostávají vedle sebe jevy různé syntaktické povahy; tak např. u instrumentálu probíraného pod společným záhlavím „dopeńnienie“ jde o doplněk, předmět a vyjádření tinitele při pasivu (str. 11); podobně u předložkového genitivu (str. 13) a příslovného genitivu (str. 15). V pouhém přehledu, kde se jevy jen řadí vedle sebe a ilustrují, ale nevykládají, je to ovšem pochopitelné.

Z bohaté problematiky souvčetně se podařilo zachytit jen změny ve spojovacích výrazech a vedle toho nanejvýš v užití kondicionálu tam, kde se -*by* uvádí jako součást spojky. Ostatní — změny v soustavě typů, v jejich rozsahu, změny v užití času a modu, v sledu vět aj. — unikají při tomto podání nutně pozornosti. Projevují se tu i některé rozdíly v hodnocení spojovacích výrazů; např. věty s *jedy*, *kiedy* (str. 23), *keddy* (str. 24) se uvádějí jako bezspojčné; v jistých případech s *eże* (str. 26, HubeZb 71) a *jako* (str. 26, Pozn nr 1509) lze vidět absolutivní relativum a nikoli spojku, aj. Také chápání vět přívlastkových je někde širší než obvykle (srov. např. větu s *ktorykoli* na str. 28 dole), a jinde se z nich vyřazují mezi věty „podržedne rozwijające względne“ (str. 46–47) i skutečné věty přívlastkové.

Naše drobné připomínky — zčásti diskutabilní — nijak nechťejí snížit cenu recenzované práce. Lze říci, že autoři nejen splnili, ale v mnohém i překročili úkol, který si vytkli — podat přehled umožňující rychlé nalezení příkladů na zaniklé stol. konstrukce; jejich práce dá jisté mnoho podnětů k prohloubenému bádání v polské historické skladbě. Přehlednost práce je zvýšena pěknou úpravou a rejstříkem.

Jaroslav Bauer

Dvě nová díla polské historické lexicografie

Ve velkorysém plánu úplné dokumentace staropolské slovní zásoby,¹ jež polští jazykovědci uskutečňují s obdivuhodným elánem, zaujímá *Słownik języka Jana Chryzostoma Paska*² na první pohled svými zamýšlenými dvěma svazky skromné místo. Ale už skutečnost,

¹ Do tohoto plánu patří *Słownik staropolski*, PAN Warszawa 1953 — (zatím vyšly 4 díly po písmeno M), zachycující slovní zásobu do r. 1500, dále *Słownik polszczyzny XVI wieku* Instytutu Badań Literackich, Wrocław—Warszawa—Kraków 1966 (I. díl) a projekt *Słownik XVII i pierwszej połowy XVIII wieku*.

² *Słownik języka Jana Chryzostoma Paska*, Tom I (A—N), Wrocław—Warszawa—Kraków 1965, XXIV + 515 str.